

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

† Heinrich Rickert Τακτ.Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Ernst Hoffman τέως Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—Erich
Frank.—Guido Calogero, τακτ. Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Pisa.—
Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς
Ἀμερικῆς.—Κ. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν
Ἀθηνῶν.—August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Breslau.—Μιχ.
Τσαμαδός.—Franz Bœhm ἐκτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Κωνσταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.—Ἰωάν. Θεο-
δωρακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.—Θεμ. Τσάτσος ὄφηγ.
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΡΙΑΝΝΗ
ΨΑΡΩΝ 41
1940

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΥΣΙΝ

Υ Π Ο

PAUL WEISS

Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Bryn Mawr
τῆς Φιλαδελφείας τῶν Ἰνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς

Ὀλίγαι εἶνε αἱ περιπτώσεις τοῦ συνεχοῦς εἰς τὴν φύσιν. Βλέπομεν αἰρνιδίως καὶτι νὰ ἀρχίζη καὶ καὶτι νὰ τελειώνη ἀπὸ ἀπόψεως χρόνου, τόπου, ἀξίας καὶ συστάσεως. Ἡ ἱστορία ἔχει τὰς ἐποχάς της, αἱ ὁποῖαι ὄγκοῦνται μέχρις ἑνὸς ὁρισμένου σημείου καὶ κατόπιν παρέρχονται· ὁ χῶρος ἔχει τὰς ἀποτόμους στροφάς του καὶ τὰ ἀπρόοπτα βυθίσματά του· χάσματα ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα ἀπολαμβάνομεν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐκείνων τὰ ὁποῖα θὰ ἐπιθυμοῦμεν νὰ εἴχωμεν· χάσματα ἐπίσης ὑπάρχουν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν πιθήκων καὶ μεταξὺ τῶν πιθήκων καὶ τοῦ κοιλία. Καὶ ὅμως εἶνε δυνατόν νὰ νοηθοῦν συνέχειαι καὶ πολλάκις εἶνε δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν. Μία ἐκ τῶν βασικῶν λειτουργιῶν τῆς ἐπιστήμης εἶνε νὰ παρέχη τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων μᾶς εἶνε δυνατόν, τοῦλάχιστον θεωρητικῶς, νὰ μεταβάλωμεν οἰανδήποτε ὄντοτητα εἰς οἰανδήποτε ἄλλην, ἐνῶ, ἀφ' ἑτέρου, μέρος τῆς λειτουργίας τῶν πρακτικῶν καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν εἶνε νὰ μεταβάλουν κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὸ ὑπάρχον ὑλικόν, ὥστε νὰ εἶνε κανεὶς εἰς θέσιν νὰ φθάσῃ εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖόν κεῖται πέραν, ἢ νὰ μιμηθῇ αὐτό. Περισσότερον ἴσως ἐνδιαφέρον, καὶ βεβαίως περισσότερον σημαντικόν ἀπὸ ἀπόψεως φιλοσοφικῆς εἶνε τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ὑπάρχει τι τὸ ἀσυμβίβαστον μεταξὺ τῆς ὑπάρξεως πληθύος ἀνεξαρτήτων καὶ τελείως ἑτερογενῶν ὄντων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς καὶ μόνης ἀρχῆς, ἢ ὁποία νὰ γίνεται καταφανῆς εἰς ἕν ἕκαστον ἐκ τῶν ὄντων ἐκείνων. Ὑπάρχουν ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι, ὅπως π. χ. οἱ νόμοι περὶ τῶν χημικῶν συνδυασμῶν, ἔχουν διάφορον συγκεκριμένην ἀξίαν ἀπὸ

περιπτώσεως εἰς περίπτωσιν. Κάποιαν τοιούτου εἶδους ἀρχήν, τῆς ὁποίας αἱ καθ' ἕκαστον εἰδικαὶ μορφαὶ θὰ πρέπει νὰ ποικίλλουν, εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀνακαλύψωμεν, εἰάν εἶνε ἀλήθεια, ὅτι ὑπάρχει ἕνας κοινὸς ἠθικὸς πυρὴν εἰς ὅλους τοὺς διαφόρους κανόνας καὶ τοὺς τρόπους ἐνεργείας.

Οἱ ἄνθρωποι (καὶ αἱ κοινωνίαι) διαφέρουν οἱ μὲν ἀπὸ τοὺς δὲ κατὰ τὴν φύσιν, τόσον τὴν ἐκ γενετῆς ὅσον καὶ τὴν ἐπίκτητον. Ἔχουν διαφόρους ἀρχικοὺς χαρακτήρας καὶ, προϊόντος τοῦ χρόνου, διαμορφώνουν αὐτοὺς κατὰ διαφόρους τρόπους. Διαφέρουν ἐπίσης κατὰ τοὺς τρόπους τῆς συμπεριφορᾶς των, καὶ τοῦτο εἴτε ἐνεργοῦν μεμονωμένως εἴτε ἀπὸ κοινοῦ. Διαφέρουν ὁμοίως ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα παράγουν καὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα σχεδὸν ἔχουν καταστήσει δυνατά. Οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἀκόμη διάφοροι ὡς πρὸς τὸν χαρακτήρα τῶν συνειδητῶν καὶ μὴ συνειδητῶν προθέσεων των, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐκτελέσουν διαφόρων εἰδῶν πράξεις. Διαφέρουν ἐπίσης ὡς πρὸς τὰ ἐλατήριά των, ἰδιατελῆ ἢ ἀνιδιοτελῆ, ἀφοῦ προφανῶς ἀποβλέπουν εἰς ἐντελῶς διαφόρους σκοπούς. Ἐπὶ πλέον, ὑπόκεινται καὶ ὑποβάλλουν ἑαυτοὺς εἰς διαφόρους συνθήκας, ὡς πρὸς τὰς παραδόσεις ἢ τὸ περιβάλλον, χρησιμοποιοῦντες κατὰ διαφόρους χρόνους διάφορα ἰδανικὰ καὶ πρακτικὰ μέτρα ἀξιολογήσεως. Ἐπὶ πλέον εἶνε δυνατὸν νὰ ἀξιολογηθοῦν οὗτοι ἀπὸ πολλῶν ἀποψεων: ἄλλην σημασίαν ἔχουν ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν κοινωνίαν, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρίσκονται, ἄλλην ἐν συναρτήσει πρὸς τὸ εἶδος τοῦ ὁποίου εἶνε μέλη καὶ ἄλλην πάλιν ἐν συναρτήσει πρὸς τὸ φυσικὸν σύμπαν, τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν μέρη. Διὰ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον ἀπὸ τὰς προκαταλήψεις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου μας, εἶνε φρόνιμον νὰ ἀντισταθῶμεν εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ κρίνωμεν μὲ περισσὴν ἀφέλειαν τὰς πληροφορίας μας, καὶ οὕτω νὰ μὴ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀντιληφθῶμεν, ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα θεωροῦμεν ὡς οὐσιώδη δὲν εἶνε παρὰ τυχαῖα καὶ ἐσωτερικῶς μεταβλητά, καίτοι πράγματι παρουσιάζονται ὡς γενικά, καὶ εἶνε σταθεροποιημένα διὰ τῆς μιμήσεως, τῆς συνηθείας ἢ καὶ κατὰ συνθήκην. Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν πλάνην τοῦ νὰ θεωρήσωμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶνε μεταβλητόν, τοπικὸν ἢ τυχαῖον, ὡς σταθερόν, γενικὸν καὶ ἀναπό-

φευκτον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ὑποπέσωμεν εἰς τὴν ἀντίθετον πλάνην, τοῦ νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξουν περιορισμένα καὶ παροδικὰ χαρακτηριστικά, εἶνε ἀναγκαῖον νὰ ἀνακαλύψωμεν τὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἰσχύουν ἐπὶ ὅλων ἀνεξαρτήτως τῶν πραγμάτων, καὶ ὅμως ποικίλλουν ἀπὸ περιπτώσεως εἰς περίπτωσιν, ἔχουν διάφορον συγκεκριμένην σημασίαν ὑπὸ διαφόρους συνθήκας. Ἐὰν εἶνε δυνατόν νὰ ἀνακαλύψωμεν τὰς ἀρχὰς ταύτας, τότε θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ ἀνθρώπου δι' ἐκφράσεων, αἱ ὁποῖαι νὰ ἤμποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ προκειμένου περὶ ὅλων τῶν ὄντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ δεχθῶμεν τὴν δυνατότητα, ἢ καὶ νὰ ἐξηγήσωμεν ἀκόμη, τὴν ἐμφάνισιν ἰδιοτήτων, ποὺ εἶνε χαρακτηριστικαὶ μόνον αὐτοῦ, εἴτε ὡς εἶδους εἴτε καὶ καθ' ὅσον ἀποτελεῖ οὗτος περιορισμένας ομάδας, ὁποῖαι εἶνε αἱ οἰκογένειαι, αἱ κοινωνίαι καὶ τὰ κράτη. Καίτοι ὁ ἀνθρώπος, ὡς ἀπλοῦν τμῆμα τοῦ σύμπαντος, δὲν ἔχει αὐτὰς τὰς ιδιότητας, τὰς ἀξίας ἢ τὰς ἰκανότητας, τὰς ὁποίας ἔχει ὡς μέλος τῶν περιορισμένων αὐτῶν σχηματισμῶν, ὅμως εἶνε γεγονός, ὅτι μόνον ὡς μέλος τῶν τοιούτων σχηματισμῶν εἶνε μέρος τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἀρχή, κατὰ συνέπειαν, ἢ ὁποῖα θὰ ἐφαρμόζεται ἀδιαφόρως ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὄντων, θὰ πρέπει νὰ εἶνε συγχρόνως καὶ τοιαύτη ὥστε, εἰδικευομένη, νὰ ἀποκαλύπτῃ τὰ χαρακτηριστικά, ποὺ ἀνήκουν ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτὸν καὶ μόνον. Ἡ, τοῦθ' ὅπερ εἶνε ταυτόσημον, ἀλλ' ἀντιστρόφως ἐκφραζόμενον, αἱ ἀλήθειαι τὰς ὁποίας ἀποκαλύπτομεν διὰ τῆς πείρας, θὰ πρέπει νὰ μᾶς δώσουν μίαν ἀρχήν, τῆς ὁποίας ἡ ἔννοια θὰ ποικίλλῃ ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε συνθηκῶν, καὶ τῆς ὁποίας ἡ εἰδικὴ μορφή, ποὺ προσλαμβάνει εἰς τὴν πείραν μας, θὰ εἶνε οὕτω δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς προσθήκης συμπληρωματικῶν παραγόντων, ἀναλόγων πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουν διὰ νὰ εἰδικεύσουν περισσότερον ἄλλας κατηγορίας ὄντων ἢ συνθήκας.

Τὸ νὰ ἀποκαλύψωμεν τὰς ἀρχὰς ἐκεῖνας ποὺ ἔχουν ἐφαρμογὴν ἐπὶ ὅλων τῶν παντοειδῶν πραγμάτων κατὰ ποικίλλοντας τρόπους, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ ἀρχίσωμεν μίαν κοσμολογικὴν ἢ μεταφυσικὴν ἔρευναν. Τοιούτου εἶδους ἔρευνα εἶνε τὴν σήμερον ὑποπτοι, ἴσως διότι πολλὰκις εἰς τὸ παρελθὸν ὑπῆρξαν ἢ ἀφορμὴ νὰ διαπραχθοῦν σοβαρὰ σφάλματα — ἰδίᾳ τὸ σφάλμα τοῦ νὰ γίνουν ἀδικαιολόγητοι προσθήκαι, ὡς

καὶ τοῦ νὰ γίνουν ἀδικαιολόγητοι ἀφαιρέσεις. Τὸ πρῶτον συμβαίνει ὅταν χαρακτηριστικὰ ἰδιάζοντα ἢ δυνατὰ μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀποδίδονται καὶ εἰς ἄλλα πράγματα, ζῶντα καὶ μὴ ζῶντα. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους θέλοντες ὅπωςδήποτε νὰ ἐννοήσουν ἄλλας ὀντότητας ὡς εὐρισκομένας εἰς σχέσιν ἀλληλενεργείας μετὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ δυναμένης νὰ γνωσθῶν ὑπὸ αὐτοῦ, καὶ συγχρόνως νὰ ἀποφύγουν τοὺς ὀριστικοὺς δυαδισμούς, οἱ ὅποιοι μετέβαλον εἰς μυστήρια τὴν ἔνωσιν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος ὡς καὶ τὴν ἀπαρχὴν τῆς ζωῆς καὶ τῆς σκέψεως, ἔφθασαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀναγνωρίσουν νοῦν, αἰσθήματα, ἐλευθερίαν βουλήσεως καὶ προσωπικότητα εἰς τὰ ἄτομα καὶ τοὺς λίθους, εἰς τοὺς ὠκεανούς καὶ εἰς τοὺς ἀστέρας. Συνέπεια τούτων ὑπῆρξεν ὅτι ἐκράτωσαν τὰ πράγματα αὐτὰ μὲ χαρακτηριστικὰ, τὰ ὅποια ταῦτα οὐδέποτε ἐμφανίζον καὶ τὰ ὅποια εἶνε τελείως ἀχρηστικά διὰ νὰ ἐξηγήσουν εἴτε τὰς φύσεις των εἴτε τὰς ἐνεργείας των. Τὸ ἀντίστροφον σφάλμα εἶνε σοβαρώτερον, καίτοι, παραδόξως, εἶνε χαρακτηριστικὸν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἰσχυρίζονται ὅτι προσκολλῶνται εἰς τὰ γεγονότα, εἰς τὴν πεῖραν, καὶ ὅτι εἶνε χονδροκέφαλοι. Πολλοὶ ἐκ τῶν ὀπαδῶν τῆς θεωρίας τῆς διαγωγῆς, τοῦ θετικισμοῦ καὶ τοῦ μηχανισμοῦ ἔχουν τὴν τάσιν νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ ζῶντα καὶ τὰ λογικὰ ὄντα ὡς εἶν νὰ ἦσαν κατὰ τὸ ἄμυχον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μόνον ἐνδιαφέρον των εἶνε νὰ ἀποδείξουν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ὑπόκεινται εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους καὶ διέκων καὶ τὰ ἄλλα σώματα, καὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὸν ἰσχυρισμὸν των, ὅτι ὁ κύκλος τῆς φυσικῆς περιλαμβάνει τὸ σύνπαν καὶ εἶνε πλήρης, ἀφαιροῦν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτῶν ζωὴν, τὰς ἐπιθυμίας, τὰς ἐλπίδας, τὰ αἰσθήματα καὶ τὸν νοῦν των, καὶ οὕτω τοὺς παρουσιάζουν ὅτι δὲν εἶνε παρὰ πολυσύνθετα ὑποδείγματα φυσικῶν ἀντικειμένων. Μία ἀποσις ὅμως ἢ ὅποια ὑποκλέπτει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὰ κοινωνικά, ἀνθρώπινα καὶ πολιτικά αὐτοῦ χαρακτηριστικὰ, δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ μία μέθοδος διὰ νὰ βάλουν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἕνα αὐτόματον. Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἐκλέξωμεν μετὰ τῶν δύο νομίζομεν, ὅτι θὰ ἦ ὁ προτιμώτερον νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ εἶνε νεκρὸν καὶ δὲν σκέπτεται εἶνε ὅπωςδήποτε ζῶν καὶ λογικόν, παρὰ νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι τὸ ζῶν καὶ τὸ λογικὸν εἶνε νεκρὸν καὶ δὲν σκέπτεται, διότι τὸ τελευταῖον περιέχει τὴν ἄρνησιν μίας ἀληθείας, ἐνῶ τὸ πρῶτον ἀπλῶς ἀποτελεῖ

μίαν ὑπερβολὴν αὐτῆς. Καὶ τὰ δύο ὅμως τὰ σφάλματα αὐτὰ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγὴν. Καὶ τὰ δύο εἶνε συνέπειαι τῆς προϋποθέσεως ὅτι, ἐὰν ὑπάρχη ἓν μόνον σύμπαν, τὸ ὁποῖον νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ μίαν μόνην ἀρχὴν, καὶ νὰ εἶνε ἀντικείμενον μίας μόνης ἐπιστήμης, τότε εἶνε ἀνάγκη ὅλα τὰ ὄντα νὰ ἔχουν τὰ αὐτὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικά. Καὶ ὅμως δὲν ὑπάρχει καμμία δυσκολία νὰ θεωρήσῃ κανεὶς, ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶνε τμῆμα τῆς φύσεως, καὶ ὅτι ὑπόκειται εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, ἢ ὁποῖα κυβερνᾷ τὸ ἐλάχιστον καὶ τὸ πλεόν ἀσήμαντον μόριον τῆς ὕλης, καὶ παρὰ τοῦτο νὰ εἶνε διάφορος ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ὄντα ἀπὸ ἀπόψεως ἱκανότητος, ἐνεργείας καὶ ἀξίας. Ὑπάρχουν χάσματα μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ὑπολοίπου φύσεως· ὑπάρχουν χάσματα μεταξὺ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν ὄσων ἐπιτυγχάνει καὶ τῶν ὄσων ποιεῖ· τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν ἔρχεται καθόλου εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οἱ διάφοροι οὔτοι παράγοντες ἐκδηλώνουν μίαν κοινὴν ἀρχὴν, ἂν καὶ κατὰ διαφόρους τρόπους. Καίτοι κάθε μία ἀπὸ τὰς εἰκόνας εἶνε σαφῶς διακεκριμένη ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας, καίτοι κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα ἔχει τὰ ἴδια ἑαυτοῦ δεδομένα καὶ ἴσως μάλιστα καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ καθοδηγοῦσαν ἀρχὴν, καίτοι κάθε ζωὴ ἔχει τὸ ἰδιάζον εἰς αὐτὴν μοναδικὸν ἄρωμά της καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς μοναδικὴν ἀξίαν, παρὰ ταῦτα ὑπάρχουν ἀρχαὶ τῆς ζωγραφικῆς, τῆς λογικῆς, τῆς βιολογίας καὶ τῆς ἀξίας τὰς ὁποίας βλέπομεν ὅτι ἐκδηλώνονται ποικιλοτρόπως εἰς τὰς διαφόρους αὐτὰς περιπτώσεις. Ἡ μεγάλη δυσκολία ἔγκειται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ γλῶσσα μας ἢ εἶνε γενικῶς ἀνθρωπομορφικὴ κατὰ τὰς ἐννοίας της ἢ ἀναφέρεται εἰς τὸ ἄψυχον, οἰοιδήποτε δὲ ὅροι τοὺς ὁποίους τυχὸν θὰ μεταχειριζόμεθα διὰ νὰ ἐκφράσωμεν τὴν φύσιν τοῦ κοινοῦ χαρακτῆρος, τὸν ὁποῖον ὅλα τὰ πράγματα ἐκδηλώνουν διαφοροτρόπως, μοιραίως θὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ ὑποπέσωμεν εἰς τὸ σφάλμα ἢ νὰ προσδώσωμεν ζωὴν εἰς τὰ πράγματα ἢ νὰ τὴν ἀρνηθῶμεν εἰς τὸν ἀνθρώπον. Δυστυχῶς, διὰ τὸ πρᾶγμα τοῦτο δὲν ὑπάρχει ἄλλη θεραπεία παρὰ νὰ δημιουργήσωμεν νέους ὅρους ἢ, ἐν γνώσει ἀλλὰ καὶ μετὰ προσοχῆς καὶ περισκέψεως, νὰ εὐρύνωμεν τοὺς παλαιούς.

Κάθε ὄντιότης εἰς τὸ σύμπαν εἶνε πεπερασμένη καὶ ἀτελής. Περιορίζεται ἀπὸ τὰς ἄλλας ὄντιότητας καὶ εἶνε ἐστερημένη ἀπὸ κάθε πραγ-

ματικότητα τὴν ὁποίαν ἐνδεχομένως ἔχουν αἱ ἄλλαι. Κάθε μία ἀπὸ αὐτὰς διατελεῖ εἰς ἀλληλεπίδρασιν μὲ τὰς γειτονικάς τῆς ὄντοῦτας, καὶ αὐταὶ πάλιν εὐρίσκονται εἰς ἀλληλεπίδρασιν μὲ ἄλλας πλέον ἀπομεμακρυσμένας. Ἐνα σῶμα δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς μεσολαβήσεως ἐνὸς ἐνδιαμέσου σώματος διὰ τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ σωμάτων, ποὺ εὐρίσκονται μακρὰν αὐτοῦ. Εἰς τὴν φύσιν δὲν ὑπάρχουν ἀπομεμονωμένοι νῆσοι, οὔτε καὶ ὄρια τὰ ὁποῖα νὰ ἀποχωρίζουν ἐντελῶς ἕνα ὄν ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον κόσμον. Κάθε σῶμα εὐρίσκεται εἰς ἀλληλεπίδρασιν μὲ οἷονδήποτε ἄλλο ὄν, ἢν καὶ, φυσικῶς τῷ λόγῳ, ἡ ἐπίδρασις ποὺ ἀσκεῖται ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐξ ἀποστάσεως εἶνε συνήθως μικροτέρα, καὶ πολλάκις καὶ διάφορος ἐκείνης ἡ ὁποία ἀσκεῖται ἀπὸ τὰ σώματα ποὺ εὐρίσκονται πλησίον. Τὸ σύμπαν ἀποτελεῖται ἀπὸ σώματα τὰ ὁποῖα ἐπενεργοῦν ἐπ' ἀλλήλων, ἀδιάφορον ποῦ εὐρίσκονται, ἢ ποῖα εἶνε αἱ φύσεις αὐτῶν. Ὁ παλμὸς ἐνὸς βλεφάρου θὰ ἔχει τὸν ἀντίκτυπόν του καὶ ἐπὶ τοῦ πλέον ἀπομεμακρυσμένου ἀστέρος, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἐπίδρασις του εἶνε τόσο μικρὰ ὥστε νὰ μὴ ἔχει καμμίαν συνέπειαν, νὰ μὴ ἐπιδροῖ καὶ οὐδὲν ἐπὶ τῆς συμπεριφορᾶς ἢ ἐπὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀστέρος ἐκεῖνου. Ἐδῶ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ παλμὸς οὗτος δυνατὸν νὰ σημάνη μιαν δλόκληρον ἱστορίαν, καὶ νὰ προκαλέσῃ ἕνα μεϊδίωμα πάντως θὰ ἀσκήσει κάποιαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν νευρικῶν κυττάρων, τοῦ αἵματος, τοῦ ὀφθαλμοῦ κτλ. Ἡ ἐπίδρασις ὅμως ποὺ θὰ ἀσκήσει εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς οἰκοδομικοῦ τετραγώνου δὲν εἶνε διάφορος ἀπὸ ἐκείνην ποὺ θὰ ἀσκήσει εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς μιλλίου. Κάθε ὄν καὶ καθε πρᾶξις αὐτοῦ εἶνε συσχετισμένοι πρὸς κάθε ἄλλην· ἐπειδὴ ὅμως ὁ βαθμὸς καὶ ἡ φύσις τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν εἶνε, κατὰ τὸν χαρακτῆρα των, μὴ συνεχεῖς, διὰ τοῦτο εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποχωρίσωμεν συνθήκας καὶ περιπτώσεις ποὺ νὰ ἔχουν ἰδιαιτέρον νόημα. Ἐντὸς τῆς κατὰ χῶρον συνεχοῦς καὶ ἀνευ διακοπῶν ἐκτάσεως τῆς φύσεως ὑπάρχουν μὴ συνεχεῖς περιοχαὶ ὕλης, αἱ ὁποῖαι ἀσκοῦν διαφορῶν εἰδῶν ἐπίδρασεις αἱ μὲν ἐπὶ τῶν δέ.

Ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ σώματός του λαμβάνει γνῶσιν ἀπὸ κάθε τι ποὺ ὑπάρχει. Ὡς ἀπλοῦν σῶμα εἶνε ἕνα ὄν ἐντὸς τοῦ χώρου, τὸ ὁποῖον ἔχει ὄγκον, σχῆμα καὶ μέγεθος καὶ ὑπόκειται ὅπως ὅλα τὰ σώματα εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους τῆς φύσεως. Τὸ γεγονός ὅτι ζῆ καὶ ὅτι ἔχει νοῦν ἐπιδροῖ ἐπὶ τῆς συμπεριφορᾶς του· αἱ ἐνεργεῖαι του δὲν εἶνε δυνατὸν

νὰ ἐξηγηθοῦν ἐντελῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμων ποὺ διέπουν τὰ ἀψυχα
 σώματα. Τὸ γεγονός δὲ ὅμως ὅτι εἶνε ζῶν καὶ ὅτι ἔχει λογικὸν δὲν ἀσκεῖ
 πάντοτε ἐπίδρασιν, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀσκεῖ τοιαύτην πάλιν πρόκειται
 περὶ διαφορᾶς, ἢ ὅποια, ὅπως θὰ ἴδωμεν, εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ ὡς
 ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ νόμοι ποὺ διέπουν τὰ ἀψυχα σώματα δὲν εἶνε
 παρὰ εἰδικαὶ ἐκδηλώσεις γενικωτέρων νόμων ποὺ ἔχουν ἐφαρμογὴν
 ἐπὶ ὅλων τῶν ὑπαρχόντων πραγμάτων, ἀδιαφόρως τῆς φύσεως ἢ τῆς
 συνθέσεώς των. Πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει ὑπόκειται εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχήν, ἢ
 ἀρχὴ ὅμως αὕτη ἀφορᾷ τὰ διάφορα πράγματα κατὰ διαφόρους τρό-
 πους. Καμμιά φορά ὁ ἀνθρώπος συμπεριφέρεται ὡς εἰάν νὰ ἦτο ἀπλῶς
 ἓνα φυσικὸν ἀντικείμενον· ἄλλοτε πάλιν συμπεριφέρεται ὡς εἰάν νὰ ἦτο
 καὶ περισσότερον· καὶ εἰς τὰς δύο ὅμως τὰς περιπτώσεις δεικνύει τὴν
 αὐτὴν θεμελιώδη ἐξάρτησιν, καίτοι μὲ διαφόρους συνεπείας. Ἡ ἀνα-
 ζήτησις ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τῆς τροφῆς του, ἢ ἀφοσίωσις του εἰς τὴν
 οἰκογένειάν του, τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας
 δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξηγηθοῦν ἐν συναρτήσει ἀπλῶς πρὸς τὴν πίεσιν
 καὶ τὴν ἔλξιν τῶν σωμάτων τοῦ περιβάλλοντός του ἢ ἀκόμη καὶ τῆς
 φυσικῆς ἐπίδρασεως ὅλων τῶν σωμάτων ὁλοκλήρου τοῦ σύμπαντος.
 Ἐὰν ὅμως συμβῇ νὰ κατακυλήσῃ ἀπὸ ἓνα ὕψωμα, τότε ἢ ταχύτης
 τῆς πτώσεώς του εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπολογισθῇ καὶ νὰ προβλεφθῇ μὲ
 ἄλλην τόσην ἀκρίβειαν ὅπως θὰ ἐγίνετο εἰάν ἦτο οὗτος ἓνα τεμάχιον
 ξύλου. Ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἐντείνῃ τὴν θέλησίν του, ὅσονδήποτε καὶ
 ἂν σφίξῃ τὰ δόντια μὲ ἀγρίαν ἀποφασιστικότητά, καὶ ἂν ἀκόμη συγ-
 κεντρώσῃ τὸν νοῦν του εἰς τὰ θειότατα καὶ εὐγενέστατα πράγματα,
 πάλιν, εἰάν σκύψῃ πάρα πολὺ ἔξω ἀπὸ τὸ παράθυρον, θὰ καταπέσει ἐπὶ
 τῆς γῆς ὅπως καὶ οἶονδήποτε ἄλλο σῶμα. Γεγονότα ὅπως ἐκεῖνα ποὺ
 ἀνεφέραμεν ἄνωτέρω, ἀναιροῦν τὰς ἀπόψεις ἐκείνων, οἱ ὅποιοι προ-
 σπαθοῦν νὰ πραγματευθοῦν περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς εἰάν νὰ ἦτο οὗτος
 ἀποκλειστικῶς ἢ πρωτίστως ψυχὴ ἢ νοῦς. Ὁ ἀνθρώπος ὡς σῶμα εὐρί-
 σκεται εἰς διαρκῆ ἀλληλεπίδρασιν μὲ τὰ ἄλλα σώματα· λαμβάνει γνῶ-
 σιν παντὸς ὅ,τι ὑπάρχει, καὶ πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει λαμβάνει γνῶσιν αὐτοῦ—
 ὄχι βεβαίως ἐνσυνειδήτως ἢ ἐσκεμμένως, πλην ὅμως διαρκῶς καὶ πραγ-
 ματικῶς. Κάθε ἐνέργεια αὐτοῦ λαμβάνει χώραν εἰς ἓνα φυσικὸν
 κόσμον, ἢ δὲ σημασία καὶ ἢ δυνατότης καὶ τῶν πλέον ἐμπνευσμένων

προσπαθειῶν αὐτοῦ ἐξαρτῶνται, κατ' ἀνάγκην, ἐκ τοῦ τι ἐπιτρέπει ὁ τοιοῦτος κόσμος. Ἀκριβῶς δὲ ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἄλλα σώματα, ἢ ὑπαρξίς καὶ αἱ πράξεις του ἀσκοῦν πρωτίστως τὴν ἐπίδρασιν των ἐπὶ τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντός του, ἐνῶ ἡ ἐπίδρασις των ἐπὶ τῶν μακρότερον εὐρισκομένων εἶνε ἐλαχίστη. Καίτοι ἡ φυσική του κατάστασις καὶ ἡ δραῖσις του ἐκτείνονται πράγματι ἐφ' ὄλοκλήρου τοῦ σύμπαντος, μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον λαμβάνει χώραν συνήθως εἰς τὴν ἀμεσον γειτνίασίν του, εἶνε δυνατόν νὰ ἀποδοθῇ ἀμέσως εἰς μόνον αὐτόν. Μᾶς εἶνε, κατὰ ταῦτα, δυνατόν νὰ ἀποχωρίσωμεν γενικῶς τῷ τρόπῳ τὴν ἔκτασιν τῶν ἀποτελεσματικῶν ἐνεργειῶν του, καὶ νὰ μελετήσωμεν αὐτόν ὡς ἓνα σῶμα ἐντὸς ἐνὸς σχετικῶς ἀπομεμονωμένου συστήματος. Ὡς ἄλλοῦν σῶμα δὲν γεννᾷ κανένα εἰδικὸν πρόβλημα διὰ τὸν φυσικόν.

Κάθε σῶμα λαμβάνει γνῶσιν ὄλων τῶν ἄλλων σωμάτων καὶ συμπεριφέρεται ἐν συναρτήσει πρὸς αὐτά. Ἐπειδὴ δὲ καίθε ἓνα ἐξ αὐτῶν ἐνεργεῖ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα, ὅλα αὐτὰ μαζὶ ἀποτελοῦν πολλαπλᾶ συγκροτήματα ἀλληλεπιδράσεων. Εἰς καίθε μίαν δραῖσιν ὑπάρχει καὶ μία ἀντί-δρασις, μία ἀντίληψις αὐτῆς ὑπὸ τῶν σωμάτων, τῶν τῶν ὁποίων ἐκεῖνη ἔχει ἀντίληψιν. Ἀπὸ τὰς τοιαύτας ἀλληλεπιδράσεις γεννῶνται τὰ πραγματικὰ συμβεβηκότα τοῦ μέλλοντος. Κατὰ τινὰς θεωρίας τὰ νέα αὐτὰ συμβεβηκότα εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα ἐκεῖνου, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει πλέον δηλ. μίας παρελθούσης αἰτίας, ἢ ὁποία κάμνει, ὥστε νὰ γεννηθῇ ἐκεῖνο, ποὺ δὲν ὑπάρχει ἀκόμη, δηλ. τὸ νέον ἀποτέλεσμα. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ παρήλθε, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ δημιουργήσῃ, νὰ παραγάγῃ ἢ νὰ ἐξαναγκάσῃ: εἶνε ὅ,τι εἶνε, χωρὶς καμμίαν δύναμιν, νὰ προκαλέσῃ ὅ,τιδήποτε. Κανείς, ἴσως, δὲν κατηνόησε τὸ τοιοῦτον τόσον σαφῶς ὅσον ὁ Hume. Ὁ Hume, παρ' ὅλα ταῦτα, δὲν ἐφθάσεν ἕως εἰς τὰ βάθη τοῦ προβλήματος τῆς αἰτιότητος κυρίως διότι, συμφώνως πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, ἠμέλησε νὰ ἐρευνήσῃ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ ὄντα ἦτο δυνατόν νὰ λαμβάνουν ἀμοιβαίως γνῶσιν ἀλλήλων ὡς πραγμάτων τῶν ὁποίων ἔχουν ἀνάγκην, καὶ συνεπῶς ὡς πραγμάτων τὰ ὁποῖα, ἐν σχέσει πρὸς αὐτά, εἶνε μέλλοντα. Κάθε σῶμα λαμβάνει γνῶσιν ὄλων τῶν ἄλλων ὡς σωμάτων ποὺ κέκτῃνται τὴν πραγματικότητα, ἢ ὁποία τοῦ χρειά-

ζεται, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ γίνῃ πλήρες καὶ αὐταρκες. Ἐνεργεῖ ἐν συναρτήσῃ πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα ὡς πρὸς σώματα, τὰ ὅποια ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸ εἶνε μέλλοντα· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιον εἶνε ἐπίσης μέλλον δι' ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἔχουν ἀνάγκην αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸ ἔχει ἀνάγκην ἐκείνων : ἀνταποκρίνεται πρὸς αὐτὰ συγχρόνως ὅταν καὶ ἐκεῖνα ἀνταποκρίνονται πρὸς αὐτό. Ὅλα μαζί ἀποτελοῦν ἓνα συγκρότημα ἀλληλεπιδράσεων τοῦ παρόντος, πρὸς ἀπολήγει εἰς μίαν νέαν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ σώματα ἀνταποκρίνονται πάλιν δυναμικῶς πρὸς ἄλλα σώματα ὡς ὄντα, τῶν ὁποίων ἔχουν ἀνάγκην, καὶ τὰ ὅποια ὡς ἐκ τούτου εἶνε μέλλοντα ἐν σχέσει πρὸς αὐτά. Κάθε ὄν εἶνε ἐν ἓκ πολλῶν, καὶ ἀντιλαμβάνεται τὸν κόσμον σύμφωνα πρὸς τὰς ἀνάγκας του καὶ ἀντιδρᾷ ἐπ' αὐτοῦ ἀναλόγως καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἱκανότητά του. Ὅ,τι δὴποτε καὶ ἂν συμβῆ, εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ σώματα ἀντιδρῶν ἐπ' ἀλλήλων ὡς παρόντα ἀντικείμενα ἐνδιαφερόμενα δι' ἐκεῖνο, τὸν ὁποῖον ὡς πρὸς αὐτὰ εἶνε μέλλον. Κατὰ ταῦτα, εἶνε δυνατὸν νὰ λεχθῆ ὅτι κάθε ἓνα ἐξ αὐτῶν συμπεριφέρεται κατὰ τρόπον σκόπιμον, παρ' ὅλον ὅτι δὲν ἔχει κανένα σκοπὸν ὑπὸ τὴν συνήθη ἐννοίαν τοῦ ὄρου τούτου. Ὁ λίθος δὲν ἔχει καμμίαν πρόθεσιν ἢ ἐπιθυμίαν νὰ κινηθῆ πρὸς τὴν γῆν· δὲν ἐμφορεῖται ἀπὸ καμμίαν Ἀριστοτελικὴν ἔφεσιν νὰ φθάσῃ εἰς τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος ὡς εἰς τὸ τέρμα του. Κινεῖται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν μᾶλλον παρὰ πρὸς οἴανδὴποτε ἄλλην, διότι αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην τῶν ἱκανοτήτων καὶ τῶν ἀναγκῶν του κατὰ τὴν ἀντίθεσίν του πρὸς τὰς ἱκανότητας καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν λοιπῶν σωμάτων. Οὔτε καὶ ζητεῖ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἢ ὅπουδὴποτε ἄλλου. Δὲν ἀναζητεῖ τίποτε, δὲν ὑπάρχει κανένα τέρμα τὸ ὁποῖον νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν του. Ἀντιδρᾷ τυφλῶς, συμφώνως ὅμως πρὸς τὴν φύσιν τοῦ καὶ πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἄλλων πραγμάτων. Ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν διαφόρους βαθμοὺς σημασίας τὸ ἐν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄλλο, ἀναλόγως τοῦ τι εἶνε καὶ ἀναλόγως τῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας ἀσκοῦν.

Ὅ,τιδὴποτε καὶ ἂν πράττῃ ὁ ἀνθρώπος εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιδράσεώς του ἐναντι τοῦ ὑπολοίπου κόσμου τοῦ ὁποίου ἔχει ἀνάγκην. Αἱ ἄλλαι ὀντότητες ἐντὸς τοῦ σύμπαντος, ὡς ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς παρουσίας των, τὸν καθορίζουν ὡς πεπερασμένον, ἀτελεῖ καὶ ἐξηρημέ-

νον. Καὶ ὡς ἀπλοῦν σῶμα ἀκόμη ἀγωνίζεται οὗτος τυφλῶς νὰ κυριαρχήσῃ αὐτῶν ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ ἐσωτερικεύσῃ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τῶρα ἀποτελοῦν ἐξωτερικὰς καὶ περιοριστικὰς συνθήκας. Ὅπως καὶ τὰ ἄλλα σῶματα, ἔχει οὗτος τὴν τάσιν νὰ στραφῇ πρὸς ἐκεῖνας τὰς ὀντότητας, αἱ ὁποῖαι τῶρα εἶνε δυνατόν νὰ παρῶσθουν τὴν μεγίστην συμβολὴν εἰς τὴν αὐτοπραγμασίαν του: δηλ. πρὸς τὴν τροφήν καὶ τὴν πόσιν ἐφ' ὅσον εἶνε ἐμφυχον ὄν, ἢ πρὸς τὰ μεγαλείτερα σώματα ἐφ' ὅσον εἶνε ἀπλῶς ἓνα τεμάχιον ὕλης ποῦ ἔχει ἕκτασιν. Ἡ ἀκριβέστερον, ἀφοῦ μία τοιαύτη τάσις δὲν ἐκδηλοῦται μεμονωμένως ἀλλὰ συγχρόνως μὲ πληθῶραν μικροτέρων τάσεων μὲ ἄλλα περιεχόμενα, ἔχει τὴν τάσιν νὰ στραφῇ ὀλίγον τι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἐκεῖνου, τὸ ὁποῖον τῶρα θὰ ἦτο τὸ πλέον ἀποτελεσματικὸν εἰς τὸ νὰ προωθήσῃ τὴν τελειότητά του. Καθὸ ἐμφυχον ὄν, ποῦ εἶνε συγχρόνως καὶ ἓνα κοιμηματικὸν ὕλης, κινεῖται φυσικὰ γύρω ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα ὅπου ὑπάρχει ἡ μεγαλειτέρα ποσότης τροφῆς καὶ ὕδατος. Προσθέτως ὁμοῦς ὑπόκειται καὶ εἰς περιορισμοὺς ποῦ τοῦ ἐπιβάλλουν τὰ περὶ αὐτῶν σώματα, περιορισμοὺς οἱ ὁποῖοι συνήθως ποικίλλουν γενικῶς τῷ τρόπῳ ἀναλόγως πρὸς τὴν γειτνίασιν τῶν σωμάτων πρὸς αὐτόν. Ὅ,τι κατορθώνει νὰ προῖξη τελικῶς, εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως τῶν πύσεων καὶ περιορισμῶν τούτων καὶ τῆς τάσεώς του νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ καθίστα αὐτόν τῶρα ὅσον τὸ δυνατόν τελειότερον. Πιερὶ τὴν προτίμησιν του διὰ τὰ ἀντικείμενα ποῦ διατηροῦν τὴν ζωὴν του, εἶνε δυνατόν ἓνα βουνὸ ἢ ἓνα ποτάμι νὰ τὸν κρατήσουν μακρὰν ἀπὸ αὐτά, εἶνε δυνατόν νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του ἀπὸ σώματα ποῦ παρεμπόδιουν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐκεῖνου τοῦ ὁποῖου ἔχει τὴν μεγίστην ἀνάγκην· ἀφοῦ δὲ τὰ ἄλλα σώματα ἐνεργοῦν καθ' ὅμοιον τρόπον ἀναφορικῶς πρὸς αὐτόν, εὐρίσκεται οὗτος εἰς διαρκῆ σύγκρουσιν πρὸς αὐτά. Αἱ προσπάθειαι του πρὸς αὐτοτελείωσιν μέσασθαι εἰς ἓνα κόσμον ποῦ τὸν περιορίζει, εὐρίσκουν ἀντίστασιν εἰς παρουσίᾳ προσπαθείας ποῦ ἀσκοῦνται ἀπὸ μέρους ἄλλων σωμάτων. Διὰ νὰ διατηρηθῇ συνεπῶς καὶ νὰ πραγματώσῃ ἑαυτὸν εἶνε ἀνάγκη ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος νὰ συγκεντρώσῃ τὰς προσπάθειαις του εἰς ἐκεῖνα, τὸ ὁποῖον θὰ συντελέσῃ τὸ περισσότερον εἰς τὴν ὑπαρξίν του παρὰ τὴν πῆσιν καὶ τὰς προσπάθειαις τῶν ἄλλων σωμάτων. Ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁμοῦς, αὐτὰ τὰ

ἄλλα σώματα πρὸς τὰ ὁποῖα ἀντιτίθεται, τὰ ἔχει ἐπίσης ἀνάγκην, καὶ συγκρούεται πρὸς αὐτὰ τώρα, μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ ἡ προσπάθειά του νὰ κυριαρχήσῃ αὐτῶν αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις του, ἢ ἐπειδὴ ὑπάρχουν πράγματα, μὲ τὰ ὁποῖα πρέπει πρὸ παντὸς νὰ ἀσχοληθῇ πρὸς τὸν σκοπὸν εἴτε νὰ διατηρήσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὁποῖος ἦτο, εἴτε νὰ γίνῃ τελειότερος. Ὡς ἔμψυχον ὄν ἀναφέρεται ὀλιγώτερον διὰ τὸν κλάδον τοῦ δένδρου παρὰ διὰ τὸν καρπὸν. Καὶ τὰ δύο τὰ χρειάζεται καὶ ἐκεῖνα ἔχουν ἀνάγκην αὐτοῦ, καὶ τὰ δύο ἀσκοῦν τὴν ἐπίδρασίν των καὶ ἐπηρεάζονται ἀπ' αὐτόν. Ὁ καρπὸς ὁμως ἔχει τώρα μεγαλειτέραν σπουδαιότητα δι' αὐτόν καὶ πρὸς αὐτόν στρέφεται πρωτίστως, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖται τὸ ἐπιτρέπουν αἱ ἄλλαι ἀνάγκαι του καὶ ὁ λοιπὸς κόσμος. Ὅλα αὐτὰ αἱ στροφαι καὶ ἀντιδράσεις εἶνε τυφλαί· καὶ δὲν γίνονται οὔτε κἂν ἐξ ἐνστίκτου. Πολὺ συχνὰ ἀφιερώνει ὅλας του τὰς προσπάθειας διὰ νὰ κατακτήσῃ ἀντικείμενα ποὺ δὲν ἀξίζουν τοὺς καταβληθέντας κόπους, καὶ εἰς τὸ τέλος ἐξασθενίζει εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ χάσῃ τὴν ἐνότητα ἢ ὁποῖα τὸν χαρακτηρίζει ὡς ἀπλοῦν σῶμα καὶ τὴν ζωὴν, ποὺ χαρακτηρίζει αὐτόν ὡς ὄργανισμὸν.

Ἡ προσπάθεια νὰ ἀποκτήσῃ τὴν πραγματικότητα ποὺ ἐνσωματώνεται εἰς ἄλλα ὄντα, ἢ δυναμικὴ αὐτὴ ἀντίληψις τῶν ἄλλων ὄντων ὡς πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἔχουν ἀνάγκην μέσά σ' ἓνα κόσμον περιορισμῶν καὶ πιέσεων, ἢ προσπάθεια αὐτὴ, λέγομεν, εἶνε χαρακτηριστικὴ ὅλων τῶν ὄντων, ἀψύχων καὶ ἐμψύχων, αἰσθανομένων ἢ ἀναισθητῶν, λογικῶν ἢ ἔστερημένων συνειδήσεως. Ὅλα τὰ διάφορα φαινόμενα, ὅπως εἶνε κίνησις καὶ ἤρεμία, μεταβολὴ καὶ ἡσυχία, τακτικὴ ἐπανάληψις καὶ νεωτερισμὸς, διατήρησις καὶ καταστροφή, τὸ ὄργανικὸν καὶ τὸ ἀνόργανον, τὸ μηχανικὸν καὶ τὸ μὴ-μηχανικόν, νόησις καὶ ἐπιθυμία, τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ ἡ ἀναξήτησις τοῦ καλλιτεχνικοῦ, ὅλα αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ διαφόρους ἐκδηλώσεις καὶ ἀποτελέσματα μίας καὶ τῆς αὐτῆς τάσεως ἀπὸ μέρους τῶν σωμάτων νὰ τελειοποιήσῃ ἑαυτὰ παρὰ τὴν ἀντίθετον τάσιν ἄλλων σωμάτων ποὺ τείνουν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Ἀκριβῶς δὲ ἐπειδὴ ὑπόκεινται ὅλα εἰς τὴν αὐτὴν θεμελιώδη ἀρχήν, ὅχι μόνον δὲν εἶνε ἀσυμβίβαστα μεταξύ των, ἀλλὰ ἐνδεχομένως τὸ ἓν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ὅ,τι τώρα εὐρίσκεται ἐν ἤρεμίᾳ κινεῖται βραδύτερον, ὅ,τι κινεῖται δυνατὸν νὰ μεταβληθῇ, ὅ,τι

τώρα εἶνε ἀφυχον δυνατὸν νὰ καταστῆ ζῶν, ὅ,τι εἶνε ζῶν ἔχει τριχας καὶ ὄνυχας τὰ ὅποια στεροῦνται ζωῆς. Ἐνας ἄνθρωπος τρέφεται μέσον τοῦ σώματός του καὶ σκέπτεται μὲ τὸν νοῦν του καὶ ὁμως εἶνε ἓν ἑνιαῖον ὄν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περίπτωσιν ὅπου αἱ πιέσεις τὰς ὁποίας ὑφίσταται ἀπὸ ἓν οἰονδήποτε μέρος καὶ αἱ ἴδιαί του τάσεις νὰ στραφῆ πρὸς μίαν ὁρισμένην κατεύθυνσιν ἰσορροποῦνται ἀκριβῶς ὑπὸ ἄλλων πιέσεων καὶ τάσεων, μοιραίως ἓνα σῶμα θὰ κινηθῆ καὶ θὰ ὑποστῆ ἀλλοιώσεις. Ἡ κίνησις καὶ ἡ ἀλλοίωσις του εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος ὅτι εὑρίσκεται ἓν ἀνισορροπία ἓν σχέσει πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα ἀντικείμενα, τῶσον ἀναφορικῶς πρὸς τὰς ἐπιδράσεις τὰς ὁποίας ἀσκοῦν ὄσον καὶ πρὸς τὴν συμβολὴν τὴν ὁποίαν εἶνε τώρα δυνατὸν διαφοροτρόπως νὰ τοῦ παρίσχωσιν διὰ τὴν αὐτοσυμπλήρωσιν του. Ἡ ἡρεμία του καὶ ἡ ἡσυχία του εἶνε ὁμοίως ἀποτελέσματα καὶ συνέπειαι τοῦ γεγονότος ὅτι εὑρίσκεται, πρὸς τὸ παρὸν, ἓν ἰσορροπία ἀναφορικῶς πρὸς τὸν ὑπόλοιπον κόσμον, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ ἀνάγκαι του εἶνε ὄσον ἰσχυραὶ ἦσαν καὶ πρότερον, καὶ ὅτι μὲ τὴν αὐτὴν δραστηριότητα ἐξακολουθεῖ τὰς προσπάθειας του πρὸς ἱκανοποίησιν των. Κατὰ ταῦτα, δὲν ὑπάρχει ἓνας πρωτος νόμος τῆς κινήσεως κατὰ τὸν ὅποιον, εἰάν ἓνα σῶμα εὑρίσκηται ἓν κινήσει καὶ δὲν ὑφίσταται ἐπίδρασιν, θὰ ἐξακολουθήσει νὰ κινῆται, καὶ εἰάν εὑρίσκηται ἓν ἡρεμίᾳ θὰ ἐξακολουθήσει νὰ ἡρεμῆ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἐάν ὑπῆρχε ἓνας τοιοῦτος νόμος, ἡ ἐμφάνισις τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἡρεμίας θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀνώτατα μυστήρια, ποὺ εὑρίσκονται μυστηριωδῶς κατανεμημένα μεταξὺ τῶν πρωταρχικῶν ὄντων ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦσαν ταῦτα. Ἄντ' αὐτοῦ ὁμως ὑπάρχει μόνον ὁ νόμος ὅτι κάθε σῶμα ἐξακολουθεῖ, καὶ ὀφείλει νὰ ἐξακολουθῆ, νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ νὰ λαμβάνη ὑπ' ὄψιν του τὸν ὑπόλοιπον κόσμον, διότι ὁ κόσμος οὗτος περιλαμβάνει τὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια τὸ κάμνουν ὅ,τι εἶνε, πεπερασμένον, ἀτελές, στερούμενον καὶ αὐτῶν τούτων τῶν στοιχείων ποὺ ἀποτελοῦν τὸν ἴδιον αὐτοῦ ὁρισμόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος καὶ ἀπὸ τὴν κατανομὴν τῶν πραγμάτων τῶν ὁποίων ἔχει ἀνάγκην, κινεῖται ἢ διατηρεῖται ἓν καταστάσει ἡρεμίας, καὶ μεταβάλλει διαρκῶς κατάστασιν, παρακολουθοῦν τὰς ἀλλοιώσεις καὶ ἀλλαγὰς, ποὺ λαμβάνουν χώραν εἰς τὸν κόσμον, ποὺ τὸ

περιβάλλει. Ἐὰν τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ μείνη ἀνεπηρέαστον πάλιν δὲν θὰ τὸ ἠμπόδιζε τὸ τοιοῦτον νὰ κινῆται ἢ νὰ μεταβάλλεται, διότι ἡ κίνησις του δὲν εἶνε ἀπλῶς συνάρτησις τῶν ἐπιδράσεων ἄλλων σωμάτων, ἀλλὰ καθορίζεται ἐπίσης ἐν μέρει ἐκ τῶν ἀναγκῶν του καὶ ἐκ τῆς ἱκανότητός του νὰ κυριαρχήσῃ ἐπ' αὐτῶν. Εἴτε λοιπὸν εὐρίσκεται ἐν κινήσει ἢ ἠρεμεῖ, εἴτε ἠσυχάζει ἢ μεταβάλλεται, πάντοτε προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον αὐτὴν τὴν στιγμὴν κεῖται πέραν αὐτοῦ. Ἐνα σῶμα ποὺ ἠρεμεῖ κοπιάζει ἄλλο τόσον ὅσον καὶ ἓνα σῶμα ποὺ κινεῖται· ἡ μόνη διαφορὰ εἶνε ὅτι δὲν κατορθώνει νὰ ἀλλάξῃ τὰς σχέσεις του πρὸς τὸν ὑπόλοιπον κόσμον. Καίτοι ὅμως δὲν ὑπάρχει πρῶτος νόμος τῆς κινήσεως ὅπως τὸν προὔπεθετεν ἡ φυσικὴ τοῦ Νεύτωνος, εἶνε παρ' ὅλα ταῦτα δυνατόν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φυσικῶν νόμων νὰ προείπωμεν, γενικῶς τῷ τρόπῳ, πῶς θὰ συμπεριφεροῦν τὰ φυσικὰ σώματα. Οἱ νόμοι οὗτοι μ' ὅλα ταῦτα ἰσχύουν μόνον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ ὠρισμένας προὑποθέσεις καὶ διὰ περιορισμένας χρονικὰς περιόδους. Ἰδιάζουν μόνον εἰς τὴν συμπεριφορὰν τῶν σωμάτων ὅπως καθορίζονται ταῦτα ὑπὸ τῶν ἐπιδράσεων τῶν ἄλλων πραγμάτων, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν περιλαμβάνουν καμμίαν πρόβλεψιν διὰ τὰ ἀποτελέσματα, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι κάθε ἓνα ἀντικείμενον ἔχει κλίσιν πρὸς ὠρισμένα ἀντικείμενα μᾶλλον παρὰ πρὸς ἄλλα τοιαῦτα. Συνέπεια τούτου εἶνε, ὅτι ἡ ἐμφάνισις κάποιου νέου τρόπου συμπεριφορᾶς, αἱ εἰδικαὶ κινήσεις κανενὸς ἀπὸ τὰ σώματα, ποὺ θεωροῦνται ὅτι κινουῦνται ἀκανονίστως καὶ κατὰ τύχην, ὡς καὶ αἱ φαινομενικαὶ παραβιάσεις τῶν φυσικῶν νόμων, ὅπως ἐμφανίζονται αὐταὶ εἰς τὰ ζῶντα σώματα, ἀντὶ νὰ θεωρηθοῦν ὡς συνέπειαι τῶν αὐτῶν συνήθειῶν, αἱ ὁποῖαι καμμιά φορὰ ἔχουν ὡς συνέπειαν τὴν κανονικὴν συμπεριφορὰν, μεταβάλλονται ἀντὶ τούτου εἰς παράδοξα ἢ εἰς ἀλλοκότους παραλογισμούς, ποὺ εὐρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴν δύναμιν ἢ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι δὲν εὐρίσκουν ἐπακριβῆ ἐφαρμογὴν οὔτε ἐπὶ τῶν ἀψύχων ἀντικειμένων, συγκαλύπτεται ἐν μέρει ἀπὸ τὴν συνήθειαν τοῦ νὰ θεωρῶνται αἱ πιστοποιημένα παραεκκλίσεις ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους ὡς σφάλματα κατὰ τὰς παρατηρήσεις, καὶ τοῦτο παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὅσον ἀκριβέστερα καὶ πλέον ἐπιμεμελημένα εἶνε τὰ πειράματα, τόσον καταφανέστερα καὶ

πολυαριθμότεραι εἶνε αἱ παρεκκλίσεις ἀπὸ τὸν κανόνα, τὸν ὁποῖον προδιαγράφουν οἱ φυσικοὶ νόμοι. Μόνον ὅταν καταφεύγομεν εἰς τοὺς μέσους ὄρους τῶν στατιστικῶν, τότε πραγματοποιεῖται κάτι τι, ποὺ ὁμοιάζει πρὸς μίαν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ φυσικοῦ νόμου, γεγονὸς τὸ ὁποῖον δὲν κάμνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ, ὅτι τὰ καθ' ἕκαστον σώματα, ἀντὶ νὰ συμμορφωθοῦν ἀκριβῶς πρὸς τοὺς νόμους ἐκείνους, ἀποκλίνουν ἀπ' αὐτοῦ; κατὰ τοιοῦτους τρόπους ὥστε αἱ ἀποκλίσεις αὐτῶν νὰ ἐξουδετεροῦνται ἀμοιβαίως.

Οἱ νόμοι εὐρίσκουν εἰς τὴν πρᾶξιν τὴν ἐφαρμογὴν των καὶ καταχωροῦνται εἰς τὰς προχείρους παρατηρήσεις, καθόσον αἱ κλίσεις τῶν ἀψύχων ἀντικειμένων ἀσκοῦν ἐλαχίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συμπεριφορᾶς των. Ἡ διαφορὰ ὅμως ὑφίσταται καὶ καθίσταται διαρκῶς σπουδαιότερα προκειμένου περὶ ὄντων τὰ ὅποια ζοῦν καὶ ἔχουν σκοποὺς καὶ θέλησεις. Καὶ αὕτη ὅμως ἀκόμη ἡ χονδρική ἐφαρμογὴ τῶν φυσικῶν νόμων εἶνε δυνατὴ μόνον ἐφ' ὅσον τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα ἐνεργοῦν ἐλευθέρως καὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἐμψύχων ὄντων. Τὸ σῶμα ἑνὸς ἐμψύχου ὄντος περιλαμβάνει σωρείαν ἀπὸ ἄψυχα σώματα· ὅταν ἐκεῖνο ἐνεργεῖ συμφώνως πρὸς ἕνα σκοπὸν καὶ μίαν θέλησιν, τὰ βοηθητικὰ σώματα ἐντὸς αὐτοῦ εἶνε κατ' ἀνάγκην ὑποχρεωμένα νὰ παρακολουθήσουν τὸ ἐμψυχον σῶμα, καὶ κατὰ τὸ μέτρον τοῦτο ἐμφανίζουν τρόπους κινήσεως ποὺ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξηγηθοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμων, οἱ ὅποιοι κυβερνοῦν τὰ ἄψυχα σώματα ἐν ἀπομονώσει. Κάθε ἄψυχον σῶμα ἔχει μίαν ἐλαχίστην δόσιν κλίσεως. Ἐφοῦ ὅμως ἡ κλίσις τοῦ αὐτοῦ εἶνε μικρά, οἱ φυσικοὶ νόμοι ἔχουν ἐπ' αὐτοῦ ἐφαρμογὴν συνήθως καὶ χονδρικῶς λαμβανόμενοι. Ἐνα ἐμψυχον σῶμα ἔχει ἰσχυροτέραν κλίσιν καὶ εἶνε δυνατὸν νὰ τὴν ἐκδηλώσῃ· συνέπεια τούτου εἶνε, ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι παύουν νὰ ἔχουν ἰσχὺν ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐντὸς αὐτοῦ, ἐκτὸς ἐφ' ὅσον τὸ ἐμψυχον ὄν συμπεριφέρεται κατὰ τρόπον μονότονον καὶ μηχανικῶς. Καὶ τέλος, καίτοι οἱ φυσικοὶ νόμοι ἐφαρμόζονται κατὰ μέσον ὄρον καὶ μόνον ἐπὶ τῶν ἀψύχων σωμάτων, τὰ ὅποια δὲν εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἐμψύχων ὄντων, πάλιν ἔχουν ἐφαρμογὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μόνον ἐφ' ὅσον ἡ φύσις καὶ ἡ κατανομή τῶν σωμάτων ἐξακολουθεῖ νὰ μένῃ ἀμετάβλητος. Ἀμα ὡς ἀλλάξουν οἱ χαρακτηῆρες τῶν σωμάτων εἰς

τὸν κόσμον, θὰ ὑπάρξει καὶ ἀλλαγὴ εἰς τὴν κλίσιν καὶ ἀλλαγὴ εἰς τὴν ἐπίδρασιν, συγχρόνως δὲ καὶ μεταβολὴ εἰς τὴν δύναμιν πρὸς ἐκδήλωσιν καὶ τὴν δύναμιν πρὸς ἀντίστασιν. Συμφώνως πρὸς ταῦτα, ὅταν αἱ τοιαῦται ἀλλοιώσεις καταστοῦν σταθεραὶ καὶ μόνιμοι, οἱ φυσικοὶ νόμοι, οἱ ὅποιοι τώρα εἶνε χαρακτηριστικοὶ τῆς ἐποχῆς μας, θὰ ὑποχωρήσουν εἰς ἄλλους νόμους. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι οἱ νόμοι τῆς φύσεως ἰσχύουν διὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν καὶ ἐφ' ὅσον ἀφοροῦν μέσους ὅρους ομάδων ἀπὸ ἐλεύθερα ἄψυχα ἀντικείμενα. Εἴτε ὅμως οἱ νόμοι ἐφαρμόζονται ἐπακριβῶς εἴτε ὄχι, ἐκφράζουν ἀποτελέσματα, ὄχι ὅρους ἢ συνθήκας, οἱ ὅποιοι γὰρ δεικνύουν τὸ πιθανὸν προῖόν ποῦ θὰ ἔχουν αἱ ἀμοιβαῖαι ἐνέργειαι ομάδων ἀπὸ ἄψυχα ἀντικείμενα εἰς τὴν παροῦσαν περίοδον τῆς ἱστορίας τοῦ σύμπαντος. Ἀκριβῶς δὲ ἐπειδὴ ἐκφράζουν ἀποτελέσματα, ὅσονδήποτε ἐπακριβῶς καὶ ἂν προσαρμόζονται πρὸς ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὸν κόσμον, ὑπάρχει πάντοτε ἡ δυνατότης νὰ παρουσιασθῇ κατὶ νέον εἰς τὸ μέλλον ὡς συνέπεια τῆς ἐπιδράσεως ποῦ θὰ ἐξήσκησαν αἱ κλίσεις εἴτε τοῦ ἐμψύχου εἴτε τοῦ ἀψύχου σώματος.

Πᾶν τὸ ἐμψυχον ἐκδηλώνει ἓνα ὠρισμένον βαθμὸν ἀνεξαρτησίας ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἡ ὁποία δὲν εἶνε δυνατὴ εἰς τὸ ἀψυχον. Καίτοι ὅμως διαφέρουν ταῦτα ὡς πρὸς τὴν δύναμιν των νὰ ἐξουδετερώσουν τὰς ἐπιρροὰς ποῦ ἐξασκεῖ ὁ περὶ αὐτὰ κόσμος, δὲν ὑπάρχει ὀριζική διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν. Ἀπὸ οἰονδήποτε ἐξ αὐτῶν εἶνε δυνατόν νὰ προέλθῃ τὸ ἄλλο, ὅπως πρὸ πολλοῦ εἶχε παρατηρήσει ὁ Πλάτων. Τὴν ἀποψιν αὐτὴν νομίζομεν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσπάζεταιται κάθε ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος, ὅπως οἱ νεώτεροι ἐπιστήμονες, πιστεύει ὅτι ὅλα τὰ ἀντικείμενα εἶνε τμήματα ἑνὸς καὶ μόνου σύμπαντος, καὶ ὅτι οἰαδήποτε ὄντοτης εἶνε δυνατόν θεωρητικῶς νὰ μετατραπῇ εἰς οἰανδήποτε ἄλλην καὶ νὰ κατανοηθῇ ἐν συναρτήσει πρὸς αὐτήν. Εἶνε μία ἀποψις τὴν ὁποίαν νομίζομεν ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκρούσουν μόνον ὅσοι ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ ἐμψυχον καὶ τὸ ἀψυχον ἐδημιουργήθησαν ἐπὶ τῇ βάσει ἐντελῶς διαφόρων ἀρχῶν, διακεκριμένων αἰωνίως ἀπ' ἀλλήλων ὡς διάφορα γένη ἢ εἶδη. Καὶ ὅμως ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον κτυπητὰ παράδοξα τῆς ἱστορίας εἶνε τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ ὅποιος ὑπεστήριξεν ὅτι ὑπῆρχεν αὐστηρὰ διάκρισις μεταξὺ τοῦ ζῶντος καὶ τοῦ μὴ ζῶντος, ἐπίστευεν ὅτι ἦτο δυνατόν καμμιά φορὰ ἓνα ἐμψυχον

ὄν νὰ γεννηθῆ ἀπὸ μὴ-ἔμψυχον ὕλην, ἐνῶ ἀπ' ἑτέρου οἱ νεότεροι βιολόγοι, μὲ τὴν πεποίθησίν των εἰς τὴν δυνατότητα νὰ ἀναχθῆ ἡ βιολογία εἰς τὴν χημείαν καὶ ἡ χημεία εἰς τὴν φυσικὴν, μὲ τὴν ἱκανότητά των νὰ παραγάθουν ὀργανικὰς συνθέσεις εἰς τὰ ἐργαστήριά των, καὶ μὲ τὰς γνώσεις των σχετικῶς πρὸς τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ ἔμψυχα ὄντα προσαρμόζονται εἰς ἓνα κόσμον κατὰ τὸ πλεῖστον νεκρόν, τείνουν μᾶλλον νὰ ἀκολουθήσουν τὸν Pasteur καὶ νὰ ἀρνηθοῦν, ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἦτο ἀρχικῶς μὴ-ζῶν εἶνε δυνατόν βραδύτερον νὰ γίνῃ ζῶν. Ὅταν ὅμως ἀντιληφθῶμεν ὅτι τόσον τὸ ζῶν ὅσον καὶ τὸ μὴ-ζῶν προσπαθοῦν μετ' ἐπιμονῆς νὰ ἐσωτερικεύσων τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα κείνται πέραν αὐτῶν, τότε γίνεται καταφανὲς ὅτι ἡ διαφορὰ μετὰξὺ αὐτῶν ἐγκείται εἰς τὴν ἱκανότητά των νὰ ἀφομοιώσων ἐκεῖνα ποῦ χρειάζονται, καὶ ὅτι τὸ τὸ ἓν εἶνε δυνατόν νὰ μετατραπῆ εἰς τὸ ἄλλο, ὅταν αἱ δυνάμεις τοῦ ἓν σχέσει πρὸς τὸν κόσμον θὰ ἔχουν μεταβληθῆ ὡς συνέπεια τῶν ἀλληλεπιδράσεων. Ὅλα αἱ ἰδιότητες καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα τὸ ἔμψυχον ὄν ἐμφανίζει καὶ ἀντιδρᾷ πρὸς τὸ μὴ ἔμψυχον, εἶνε ἐκφράσεις εἴτε τῆς ἱκανότητός του νὰ ἀφομοιώσῃ τὴν ἄρτι κατὰ τι ἢ εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν κατακτῆσεών του εἰς τὸ παρελθόν. Ἡ ἐλαστικότης τοῦ ὀργανικοῦ σώματος εἶνε τὸ δείγμα τῆς ἱκανότητός του νὰ ἀφομοιώνῃ ἢ ἀῤῃξῆται καὶ ἰσχυρὰ αὐτοῦ εἶνε οἱ δείκται τῆς ἱκανότητος ἐκείνης, ἐνῶ ἡ σωματικὴ αὐτοῦ ἀνάπτυξις εἶνε γενικῶς σημεῖον καὶ τῶν δύο. Οἰονδῆποτε ἄτομον ὕλης εἶνε δυνατόν αὐτὴν τὴν στιγμὴν, εἴαν ἔχει ἐπέλθῃ μεταβολὴ εἰς τὰς συνθήκας, νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ ἄτομου τὸ ὁποῖον τὴν ἄρτι ἐφάπτεται αὐτοῦ. Ἐάν κυριαρχήσῃ αὐτοῦ θὰ ἐκταθῆ ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐκείνου ἀντικειμένου διὰ νὰ ἀποτελέσῃ μίαν ἐνότητα, ἓνα περικείμενον ποῦ θὰ περικλείει τὸν προηγούμενον ἑαυτὸν του καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατέλαβεν. Τὸ σύνθετον ἔμψυχον ὄν προέρχεται ὅταν μία πρῶξις ἀφομοιώσεως ἐξετελέσθῃ ἐπιτυχῶς, ἐξακολουθεῖ δὲ νὰ εἶνε ἔμψυχον ὄν ἐπ' ὅσον διατηρεῖ τὴν ἱκανότητα νὰ ἐπιτελῆ καὶ ἄλλας πράξεις ἐπιτυχῶς ἀφομοιώσεως. Τὰς ἐπιτυχίας του ὅμως εἶνε δυνατόν ἐν τέλει νὰ ἐπακολουθήσουν ἀποτυχία· ὁ περιβάλλον κόσμος ἀποδεικνύεται ὑπέρτερος τῶν δυνάμεων τοῦ ἔμψυχου ὄντος καὶ τότε τοῦτο ἀποθνήσκει. Ἔχει ὅμως ὅπου τὸ ἔμψυχον ἀποτυγχάνει ἐν τέλει, τὸ ἄψυχον ἀποτυγχάνει διαρκῶς. Ὅπου-

δήποτε, τὸσον ἢ ἐπιτυχία ὅσον καὶ ἢ ἀποτυχία εἶνε ἀποτελέσματα τῆς αὐτῆς προσπάθειας πρὸς ἀφομοίωσιν, ἢ δὲ ἀποτυχία εἶνε ὁμοία ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα πρὸς ἐκείνην, ἢ ὅποια ἐπακολουθεῖ τὴν διαρκῆ προσπάθειαν τοῦ ἀψύχου νὰ ἀφομοιώσῃ ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ἔχει ἀνάγκην. Μία καὶ ἡ αὐτὴ ὁρμὴ κυριαρχεῖ καὶ τῶν δύο, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ ἓν ἱκανοποιεῖ αὐτὴν μέχρις ὁρισμένου βαθμοῦ, ἐνῶ τὸ ἄλλο ποτὲ—ἐκτὸς ἕαν, μία κίνησις πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἐκείνου τὸ ὅποιον θὰ εἶνε τὸ πλέον ἱκανοποιητικὸν δι' αὐτό, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθῆ ὅτι ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος ἱκανοποιήσεως τοῦ ἀψύχου εἰς τὸ νὰ ἐσωτερικοποιήσῃ τὰ πέραν αὐτοῦ κείμενα.

Ἑρμηνεία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ φυσικῆς ἀπόψεως εἶνε ἐκείνη ἢ ἔρμηνεία, ἢ ὅποια παραλείπει τὴν ὀργανικὴν ἐνότητα πρὸς τὸν χαρακτηρίζον, καὶ περιορίζεται εἰς τὰ συστατικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὅποια ἀποτελεῖται οὗτος, θεωροῦσα ταῦτα ὡς μὴ ἱκανὰ νὰ ἐκδηλώσουν οἵανδήποτε κλίσιν πρὸς ἓνα περιεχόμενον μᾶλλον παρὰ πρὸς ἓνα ἄλλο, καὶ ὡς ὄν-τότητας αἱ ὅποια ὅλα ὁμοῦ ἀποτελοῦν τοὺς ὅρους ὀλοκλήρου τῆς συμπεριφορᾶς του. Ἡ ἔρμηνεία αὕτη εἶνε προφανῶς ἀνάγκη νὰ συμπληρωθῆ ὑπὸ μίας ἄλλης ἔρμηνείας, ἢ ὅποια νὰ πραγματεύεται περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐνότητος ἱκανῆς νὰ ἀφομοιώσῃ καὶ νὰ κατακτήσῃ ἄλλα περιεχόμενα καὶ νὰ ὑποβάλλῃ τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὴν στοιχεῖα εἰς κινήσεις αἱ ὅποια ἄλλως θὰ ἦσαν ἐντελῶς ἀδύνατοι εἰς αὐτά. Τὰ ἄτομα ὕλης ἐντὸς τοῦ σώματος ἐνὸς ἀνθρώπου εἶνε ἀπλῶς μονάδες αἱ ὅποια, διὰ τῆς ἀντιδράσεώς των εἰς τὰς περὶ αὐτὰς ἐπιρροάς, περιορίζουν τὴν συμπεριφορὰν του. Εἶνε ἀπλαῖ μονάδες, σώματα πρὸς μόνον ἐπιδράσεις εἶνε ἱκανὰ νὰ δέχωνται, διότι ὁ ὀργανισμὸς κυριαρχεῖ αὐτῶν καὶ τὰ ἔχει στερῆσει τῆς ἱκανότητός των νὰ ἐκδηλώσουν οἵανδήποτε κλίσιν· τὸν ἐπηρεάζουν καὶ καθορίζουν τὴν συμπεριφορὰν του μόνον καὶ μόνον διότι οὗτος καθώρισεν ἤδη τὴν ἰδικὴν των συμπεριφορὰν μὲ τὸ νὰ κυριαρχήσῃ αὐτῶν. Καθὸ κυριαρχούμενα ὑπ' αὐτοῦ μεταλαμβάνουν τῶν κινήσεων τὰς ὁποίας ἐκεῖνος ἐπιτελεῖ ὑπὸ τὴν μορφήν ἀπὸ κοινοῦ ἐκδηλουμένων διαθέσεων καὶ πιέσεων. Ἡ ὅλη του συμπεριφορὰ θὰ πρέπει νὰ ἐξηγηθῆ ἐν συναρτήσει πρὸς ὅ,τι εἶνε οὗτος ὡς ἐνότης, καὶ πρὸς ὅ,τι εἶνε ἐκεῖνα ὡς ἀθροισμὸς συστατικῶν στοιχείων ἐντὸς αὐτοῦ. Ὁ ἀνθρώπος εἶνε ἓνα βιολογικὸν πλάσμα πρὸς περιορίζεται ἀπὸ τὰς

φυσικὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας τοῦ ἐπιβάλλοντος τὰ μέρη του· εἶνε φυσικὸν ἀντικείμενον ποὺ περιορίζεται ἀπὸ τὰς τάσεις ποὺ ἐκδηλώνει ὡς ἐνιαῖον ἔμψυχον ὄν, ἱκανὸν νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ πραγμάτων τινῶν τοῦ περιβάλλοντός του. Διαφέρει ἀπὸ τὸ ἄψυχον ὅχι διότι ὑπόκειται εἰς ἄλλην ἀρχήν, ἀλλὰ διότι ζῆ συμφώνως πρὸς τὴν αὐτὴν ἀρχὴν κατὰ τρόπους οἱ ὁποῖοι δὲν εἶνε προσιτοὶ εἰς ἐκεῖνο. Διαφέρει ὁμοίως ἐπίσης καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔμψυχα σώματα ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα αἱ τοιαῦται ἀφομοιώσεις κατέστησαν δυνατὰ. Εἶνε ἐξ ἴσου ἐσφαλμένον καὶ ἐξ ἴσου ὁριθὸν νὰ ὁμιλῶμεν περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ ζῶον, ὅσον εἶνε νὰ ὁμιλῶμεν περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ πρᾶγματος. Εἶνε καὶ τὰ δύο, ἀλλὰ εἶνε καὶ κάτι περισσότερον, καὶ αὐτὸ τὸ κάτι περισσότερον, ἂν καὶ εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς αὐτῆς ὁρμῆς, ἣ ὁποία χαρακτηρίζει ὅ,τι δῆποτε ἄλλο καὶ ἀποτελεῖ ἐκδήλωσιν αὐτῆς, ἔχει ὁμοίως ἰδιάζοντα εἰς αὐτὸ τρόπον συμπεριφορᾶς, ὃ ὁποῖος ἀπαιτεῖ νέους νόμους ποὺ νὰ ἔχουν ἐφαρμογὴν μόνον ἐπ' αὐτοῦ. Ἀκριβῶς ὁμοίως ὅπως ὑπάρχουν νόμοι ποὺ καθορίζουν τὰς ἀντιδράσεις καὶ τὴν ἀναπαραγωγὴν καὶ ποὺ ἰδιάζουν εἰς τὰ ἔμψυχα ὄντα καὶ ὅχι εἰς τὰ ἄψυχα, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὑπάρχουν νόμοι πνεύματος, ἐρεῦνης, κοινωνικῆς δράσεως καὶ ἐπιστημονικῶν θεωριῶν οἱ ὁποῖοι ἰδιάζουν εἰς αὐτὸν (τὸν ἄνθρωπον) καὶ ὅχι εἰς ἄλλα ἔμψυχα πρᾶγματα. Ὁ ἄνθρωπος ἀπέχει ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα καὶ ταῦτα πάλιν ἀπέχουν ἀπὸ τὰ ἄψυχα ὄντα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ταῦτα εἶνε καμμιά φορά εἰς θέσιν νὰ μεταβοῦν ἀπὸ τὴν μίαν κατάστασιν εἰς τὴν ἄλλην, καὶ εἶνε ὑποκείμενα εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην νὰ κυριαρχήσουν ἐκεῖνον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται τῶρα ἐκτὸς αὐτῶν. Μερικὰ πρᾶγματα ὁ ἄνθρωπος τὰ ἀφομοιώνει καλλίτερον παρὰ ἄλλα, μερικὰ πρᾶγματα τὸν ὠφελοῦν, ἄλλα τὸν βλάπτουν, καὶ ὅλαι του αἱ ἐπιτυχίαι φθάνουν εἰς ἓνα τέλος, (ἓνα κορύφωμα), τὸ ὁποῖον εἶνε ὁ θάνατός του. Ἐπαυξάνει καὶ χάνει τὰς δυνάμεις του κατὰ ὁρισμέναν ποσότητα (quanta), καὶ διακρίνεται σαφῶς ὅχι μόνον ἀπὸ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ ζωϊκοῦ βιαιεῖου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅ,τι ὁ ἴδιος ὑπῆρξε προηγουμένως.

Τὸ βιολογικὸν καὶ φυσικὸν σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ὅρος καὶ προϋπόθεσις τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νοῦ του. Ὁ νοῦς αὐτοῦ εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ ἐπῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι, διὰ διαιθετικῶν ἀφομοιώσεων, ἔχει

ἐπιτευχθῆ μία κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶνε δυνατόν νὰ λαμβάνη χώραν περαιτέρω ἐνέργεια πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς τελειοποιήσεως, ἐνέργεια ἀδύνατος εἰς ὅ,τι εἶνε ἀπλοῦν σῶμα. Κάθε σῶμα, ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς του, ἔχει ὅρια ὡς πρὸς τὸ εἶδος τοῦ περιεχομένου τὸ ὁποῖον εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐσωτερικοποιήσῃ, καὶ ἐν τέλει φθάνει εἰς τὸ κορύφωμα ἐκεῖνο, ὅπου ἔχει πλέον πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶνε ὁποῖον ἦτο μέχρι τοῦδε. Εἶνε αἰωνίως καταδικασμένον νὰ μένη ἀτελές, μὲ μόνην τὴν ἱκανότητα νὰ κυριαρχήσῃ μέρος μόνον τοῦ περιεχομένου, πού εὐρίσκεται πέραν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο πάλιν μόνον ἐφ' ὅσον καταπνίγει τὴν τάσιν του νὰ ἀρκεσθῆ εἰς ὀλιγώτερον ἱκανοποιητικὸν περιεχόμενον. Τὸ ἀψυχον ἀποτυγχάνει εὐθύς ἀμέσως καὶ ἀπολύτως εἰς τὸ νὰ τελειώσῃ ἑαυτό· τὸ ἔμψυχον ἀποτυγχάνει ἐν μέρει καὶ κατὰ τελευταῖον λόγον. Ἐὰν τὸ ἄτομον (ἄνθρωπος), μὲ τὸ νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν μερικῶν μόνον ἐκ τῶν σωματικῶν του ἀναγκῶν, κατορθώνει νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ βξουδετερώσῃ ἄλλας ἀνάγκας, συγκεντρώνει ὅμως αὐτὰς εἰς μίαν ψυχὴν, ἣ ὁποία εἶνε ἱκανὴ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον τοῦτο τῆς τελειώσεως παρὰ τὰ μειονεκτήματα καὶ τοὺς περιορισμοὺς τοῦ σώματος. Κάθε σῶμα, τὸ ὁποῖον εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐμποδίσῃ νὰ ἐκδηλωθοῦν μερικαὶ ἀπὸ τὰς ἀνάγκας του ἔχει κάποιον εἶδος ψυχῆς. Ἐὰν αἱ ψυχικῶς ἐκφραζόμεναι ἀνάγκαι εἶνε δυνατόν νὰ συγκεντρωθοῦν ἐπὶ ξένου περιεχομένου ὡς ἐπὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον εἶνε κατάλληλον δι' αὐτὰς, τὸ ἄτομον ἀποκτιᾷ συναίσθησιν (συνείδησιν), ἐὰν δὲ εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἀναγάγῃ πάλιν εἰς ἑαυτὸ τὸ περιεχόμενον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνεκεντρώθη τότε ἀποκτιᾷ αὐτο-συνείδητον. Ὡς ὅν, πού ἔχει συναίσθησιν καὶ αὐτο-συνείδησιν, ἀσχολεῖται μὲ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα αὐτὴν τὴν στιγμὴν τὸ σῶμα του δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ τὰ φθάσῃ ἢ νὰ τὰ κατακτήσῃ, καὶ ὡς τοιοῦτον προσαρμόζει καὶ καθορίζει τὰς ἐνεργείας του ἐν συναρτήσῃ πρὸς περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν ἰδιάζει εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ σώματός του ἀπλῶς ὡς τοιούτου. Ἐχει νοῦν ὡς ἐκ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποίησε τὸ σῶμα του, χρησιμοποιεῖ ὅμως τὸν νοῦν του οὕτως ὥστε νὰ καθορίζῃ ἐνδεχομένως τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ σῶμα του πρέπει νὰ συμπεριφερθῆ. Τὸ ἄτομον, ὡς σῶμα καὶ νοῦς, ἀποτελεῖ ἐν τι ἑνιαῖον· τὸσον τὸ πνεῦμα του ὅσον καὶ

τὸ σῶμα του ἀποβλέπουν εἰς περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον τοῦ χρειάζεται διὰ νὰ εἶνε πλήρες. Αἱ συμπεριφοραὶ των (σώματος καὶ πνεύματος) δὲν ἀποτελοῦν λειτουργίας τὸ μὲν τοῦ δέ, οὔτε ἀκολουθοῦν παραλλήλους τρόπους. Κάθε ἓνα ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ λειτουργίαν, καίτοι καὶ τὰ δύο εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς αὐτῆς δομῆς καὶ ὑπηρετοῦν τὸ αὐτὸ ἄτομον. Ἡ μεταξύ των σχέσις εἶνε περίπου σὰν τὴν σχέσιν, ποὺ ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ποδῶν καὶ τῶν ὀφθαλμῶν. Καμμιά φροῶ συνεργάζονται, ἄλλοτε πάλιν τὸ ἐνδιαφέρον τους ἀφορᾷ διάφορα πράγματα καὶ ἐνδεχομένως καὶ ἀντίθετα.

Ἀκριβῶς δὲ ὅπως ὁ νοῦς καθορίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ καθορίζει αὐτὸ, οὕτω καὶ τὸ ἄτομον, κατὰ λογικὸν καὶ ἔμφυτον, καθορίζεται ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ καθορίζει ἑαυτὸ ὡς κοινωνικόν. Ἡ προσπάθεια πρὸ τελειοποίησιν ἔκφραζομένη διὰ τοῦ μέσου τοῦ νοῦ δὲν ἔχει τέλος καὶ εἶνε δυνατὸν νὰ φθάσῃ εἰς οἰονδήποτε βιαιὸν τελειότητος. Ἡ τελείωσις ὅμως αὕτη εἰς τὴν ὁποίαν φθάνει, εἶνε ἀπλῶς ὑποκατάστατος διότι τὰ ἀντικείμενα τῶν ὁποίων ἔχει ἀνάγκη δὲν ἔχουν ἀκόμη κατακτηθῆ. Ὅ,τι ὁ νοῦς εἶνε διὰ τὸ ἄτομον τοῦτ' αὐτὸ εἶνε ἡ κοινωνικὴ ζωὴ διὰ τὸ σῶμα του. Ὅχι μόνον εἶνε ἀνάγκη νὰ προσπαθῆσῃ νὰ προσαρμοσθῆ ἀλλὰ καὶ πρέπει νὰ ἐκφρασθῆ κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος νὰ τὸ καταστήσῃ ἱκανὸν ν' ἀποτελέσῃ ἐν ἐνιαῖον σῶμα μὲ τὴν λοιπὴν ἀνθρωπότητα ὡς καὶ μὲ τὰ λοιπὰ ὄντια καί, ὡς συνέπεια τούτου νὰ κατορθώσῃ νὰ ἱκανοποιήσῃ διὰ κοινῆς κατοχῆς καὶ χρήσεως ἄλλων ὄντων, ὡς ὀργάνων, τὰς ἀνάγκας τὰς ὁποίας αὐτὴν τὴν στιγμήν συγκρομένως δὲν τοῦ εἶνε δυνατὸν νὰ ἱκανοποιήσῃ, διότι ὑπερβαίνουν αὐτὰι τὰς δυνάμεις του. Ἡ προσωπικὴ του κατάστασις ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν κατάστασιν ποὺ ἔχει ἐν τῇ φύσει. Καὶ ἐκεῖ ἔχει τὴν θέσιν του ὡς πρᾶγμα· ἐκεῖ ὅμως εἶνε πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῆ, ὄχι πρᾶγμα πρὸς ἀμοιβαίαν ἀλληλενέργειαν. Ἐντὸς δὲ τῆς κοινωνίας ἔχει τὴν κατάστασιν ποὺ τοῦ ἀνήκει ὡς εἰς βιολογικὴν ὄντοτητα, ἢ ὡς εἰς νομικὸν ἢ ἠθικὸν πλάσμα· ὡς ἐπίσης καὶ τὴν κατάστασιν ποὺ τοῦ ἀνήκει ὡς εἰς νοῦν, ἢ ὡς εἰς ὄν μὲ ἠθικὸν πυρῆνα. Τὰ ζητήματα ὅμως αὐτὰ ἐξέρχονται τοῦ παρόντος θέματος μου.